

AYOLLAR TOMONIDAN GIYOHVANDLIK JINOYATLARINING SODIR ETILISHI VA ULARNING OLDINI OLIISHDA FARG'ONA TAJRIBASI

THE FERGANA EXPERIENCE IN PREVENTING DRUG-RELATED CRIMES COMMITTED BY WOMEN

O'rinova Dilshoda Adxamovna

*Farg'ona viloyati IIB Jamoat xavfsizligi
xizmati, mustaqil izlanuvchi*

Urinova Dilshoda Adkhamovna

*Public Security Service of the Fergana
Region Internal Affairs Department,
independent researcher.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlarning tarkibi, hududiy xususiyatlari hamda ularning oldini olish masalalari o'rganilgan. Tadqiqot davomida 2021–2025-yillar kesimidagi ko'rsatkichlar asosida ayollar jinoyatchiligi dinamikasi va tuzilmaviy o'zgarishlari tahlil qilinib, mulkiy jinoyatlar ustuvorligi bilan bir qatorda, giyohvandlik jinoyatlari ulushining keskin ortib borayotgani aniqlangan. Tadqiqot natijasida ayollar narkojinoyatchiligini kamaytirish bo'yicha ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, manzilli profilaktika, reabilitatsiya va hududiy hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirishga oid ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Ayollar jinoyatchiligi, giyohvandlik jinoyatlari, narkojinoyatchilik, Farg'ona viloyati, hududiy profilaktika, mulkiy jinoyatlar, jinoyat dinamikasi, ijtimoiy omillar, reabilitatsiya, kriminologik tahlil.

Abstract. This article examines the structure and dynamics of crimes committed by women related to illicit drug trafficking, as well as prevention mechanisms, using the example of the Fergana region. Based on statistical indicators for 2021–2025, structural changes in female criminality were identified: while property crimes remain predominant, the proportion of drug-related crimes has increased significantly. The study develops scientific and practical recommendations aimed at improving social support systems, targeted prevention, rehabilitation programs, and inter-agency cooperation in combating female drug-related crime.

Keywords: female criminality, drug-related crime, narcotics offences, Fergana region, territorial prevention, property crimes, crime dynamics, social factors, rehabilitation, criminological analysis.

Mamlakatimizda giyohvandlik va narkojinoyatchilikka qarshi kurash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasi nafaqat jinoiy-huquqiy muammo, balki, aholi salomatligi, milliy genofond, oilaviy barqarorlik va ijtimoiy xavfsizlik bilan chambarchas bog'liq murakkab ijtimoiy jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar jamiyat uchun ikki karra xavf tug'diradi, chunki, ayolning oiladagi tarbiyaviy roli va ijtimoiy ta'sir kuchi yuqori hisoblanadi. Shu sababli ayollar narkojinoyatchiligini o'rganish va uning oldini olish mexanizmlarini takomillashtirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Davlat darajasida bu masalaga tizimli yondashuvni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2024-yil 6-mayda *"O'zbekiston Respublikasida giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanmasiga chek qo'yish orqali ularning aholi salomatligi va mamlakatimiz genofondiga salbiy ta'sirini bartaraf etish strategik chora-tadbirlari to'g'risida"*gi farmon qabul qilinib, *O'zbekiston Respublikasida giyohvandlik va narkojinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha milliy strategiya* tasdiqlandi [1]. Mazkur hujjatda giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish, profilaktika ishlarini kuchaytirish, hududiy komissiyalar faoliyatini muvofiqlashtirish hamda xavf guruhlarini erta aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish vazifalari belgilangan. Strategiyada aholi, jumladan ayollar va yoshlar o'rtasida profilaktik targ'ibot ishlarini kengaytirish, reabilitatsiya va ijtimoiy moslashtirish choralari kuchaytirish zarurligi qayd etilgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2025-yil 3-noyabrda qabul qilingan *"Aholi salomatligi va millat genofondini giyohvandlik va narkojinoyatlardan samarali himoya qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida"*gi farmonda aholi salomatligi va millat genofondini giyohvandlik hamda narkojinoyatlardan himoya qilish bo'yicha kompleks chora-

tadbirlar belgilandi [2]. Ushbu hujjatda narkojinoyatchilikka qarshi kurashni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish, hududiy darajada manzilli profilaktika tizimini yo'lga qo'yish, reabilitatsiya markazlari faoliyatini takomillashtirish va idoralararo hamkorlikni kuchaytirish vazifalari aniq ko'rsatib berilgan. Bu farmon ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik jinoyatlarining oldini olishda kompleks va muvofiqlashtirilgan yondashuv talab etilishini huquqiy jihatdan mustahkamlab berdi.

Farg'ona viloyati aholisi zich joylashgan, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlar faol kechadigan hudud sifatida ajralib turadi. Viloyatning demografik xususiyatlari, migratsiya jarayonlari va hududiy o'ziga xosligi giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar dinamikasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik jinoyatlarini aynan Farg'ona viloyati misolida o'rganish, hududiy profilaktika mexanizmlarining samaradorligini baholash va mavjud tajribani umumlashtirish dolzarb hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u yuqorida qayd etilgan normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar bilan uzviy bog'liq holda, ayollar narkojinoyatchiligining oldini olish bo'yicha hududiy tajribani ilmiy asosda tahlil qiladi hamda profilaktika mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar kriminologiyada murakkab ijtimoiy hodisa sifatida talqin qilinadi. Ilmiy manbalarda ushbu turdagi jinoyatlar, oddiy jinoyatchilikdan farqli ravishda, ko'proq ijtimoiy zaiflik, oilaviy muhitdagi muammolar, iqtisodiy qaramlik va psixologik bosim bilan bog'lanadi. Tadqiqotchilar ayollarning narkotik moddalar noqonuniy muomalasiga jalb etilishi ko'pincha ularning shaxsiy manfaatidan ko'ra tashqi omillar ta'sirida yuzaga kelishini ta'kidlaydilar. Shu sababli ayollar narkojinoyatchiligi masalasini faqat jinoiy-huquqiy nuqtai nazardan emas, balki, ijtimoiy va psixologik jihatdan ham o'rganish zarur.

Mazkur muammo Y.L. Kazarinnov tadqiqotida tizimli ravishda yoritilgan. Muallif ayollar jinoyatchiligining tuzilishi, darajasi va sabablarini tahlil qilib, ayollar ko'pincha narkotik moddalarni saqlash, tashish yoki vositachilik qilish kabi rollarda ishtirok etishini ko'rsatadi. U ayollarning jinoyatga jalb etilishida iqtisodiy muammolar, ijtimoiy nazoratning sustligi va oilaviy ziddiyatlar muhim o'rin tutishini asoslaydi. Ayniqsa, muallif profilaktika choralari faqat jazoga tayanmasdan, ayollarning ijtimoiy ahvolini yaxshilash bilan bog'lash zarurligini ta'kidlaydi [3; 23-78-b.].

Shu bilan birga, ayollar narkojinoyatchiligi ko'pincha yashirin shaklda namoyon bo'ladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayollar jinoiy guruhlarining faol yetakchisi emas, balki, ijrochi bo'g'inida bo'lishi ehtimoli yuqori. Bu esa ularning jinoyatga ko'proq aldov, bosim yoki yaqinlar ta'siri ostida kirib qolishini anglatadi. Tadqiqotchi S.V. Gazazyan aynan shu jihatni chuqur tahlil qilib, ayollarning jinoyatga jalb etilishida ijtimoiy muhit va shaxsiy zaiflik omillari muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. U jazoni kuchaytirish bilan bir qatorda rehabilitatsiya, kasbga o'qitish va psixologik yordam tizimini rivojlantirish lozimligini ilmiy asoslaydi [4; 15-b.].

Shuningdek, hududiy xususiyatlar ham ayollar narkojinoyatchiligini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Yana bir kriminolog olim T.A. Smolina ham o'z tadqiqotida ma'lum bir hudud materiallari asosida ayollar jinoyatchiligini o'rganib, jinoyat darajasi hududning ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti bilan bevosita bog'liqligini ta'kidlaydi. U aholi bandligi, migratsiya jarayonlari, ijtimoiy nazorat darajasi va mahalliy institutlarning faolligi ayollar jinoyatchiligiga ta'sir etishini qayd etadi [5; 42-43-b.].

Darhaqiqat, mamlakatimizda giyohvandlik va psixotrop moddalarning noqonuniy muomalasi bilan bog'liq jinoyatlar, ayniqsa, ularning ijtimoiy xavfi va turli qatlamlarga, jumladan ayollarga ta'siri kuchayib borayotgani sababli ushbu mavzu dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu holat bir tomondan jamiyatning ma'naviy-axloqiy barqaror-

ligiga, ikkinchi tomondan oilaning mustahkamligiga va farzandlar tarbiyasiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, ayollar tomonidan g'arazli maqsadlarda zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar masalasini giyohvandlik, spirtli ichimliklarga qaramlik va ijtimoiy muhitdagi salbiy illatlar bilan bog'lab o'rganish profilaktika choralari aniq yo'naltirish uchun zarurdir.

Tadqiqotchi K.O. Mirshayeva ta'kidlaganidek, muqaddas Sharq ayolining jamiyatni zaharlaydigan giyohvandlik, spirtli ichimliklarga mukasidan ketishi – fohishabozlikning avj olishidir [6; 11-b.]. Ushbu iqtibosda muallif ayollar jinoyatchiligi, xususan, zo'rlik ishlatib sodir etiladigan g'arazli jinoyatlar ildizida jamiyatdagi ayrim og'riqli ijtimoiy illatlar yotishini ko'rsatadi. Bunda giyohvandlik va alkogolga ruju qo'yish shaxsning irodasini zaiflashtirishi, xulq-atvorini keskin o'zgartirishi, nazoratni pasaytirishi va tajovuzkorlikni kuchaytirishi mumkinligi nazarda tutiladi. Natijada ayol shaxsida jinoyat sodir etishga olib keluvchi salbiy muhit va ichki beqarorlik kuchayib, g'arazli maqsadlarda zo'rlik ishlatish xavfi ortishi ehtimoli paydo bo'ladi. Shu bilan birga, muallif qayd etayotgan illatlar jamiyat va oila institutiga putur yetkazishi, ayolning ijtimoiy rolini izdan chiqarishi hamda huquqbuzarliklarning ko'payishiga zamin yaratishi bilan xavflidir.

Mazkur masalani ilmiy asosda yoritishda jinoyatchilikni faqat umumiy gaplar bilan emas, balki, aniq ko'rsatkichlar va shaxs omili bilan birga o'rganish muhimdir. Shu ma'noda T.X. G'ozibekov tomonidan ilgari surilgan fikr dolzarb bo'lib, tadqiqotchi ta'kidlaganidek, jinoyat sodir etgan shaxslarga umumiy ta'rif berish va ularni statistik darajada o'rganish shaxslarning ma'lum turkumlariga xos xususiyatlarni aniqlash hamda jinoyatchilikka qarshi kurashishni rejalashtirish va jinoyatchilikning barvaqt oldini olishda tegishli choralarni kuchaytirish imkonini beradi [7; 31-b.]. Ushbu nazariya ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlarni o'rganishda juda muhim, ya'ni agar jinoyat sodir etgan shaxslar (jumladan ayollar) muayyan

belgilariga ko'ra tahlil qilinmasa, profilaktika ishlari umumiy, manzilsiz va samarasiz bo'lib qolishi mumkin. Aksincha, statistik o'rganish orqali ayollarning qaysi toifalari (masalan, bandlik holati, oilaviy vaziyat, ijtimoiy muhit ta'siri, qaramlik xavfi mavjud qatlamlar) ko'proq risk guruhiga kirishi aniqlansa, profilaktik ishlar ham aniq yo'naltiriladi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar hamda mavjud statistik ko'rsatkichlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik bilan bog'liq hamda g'arazli maqsadlarda zo'rlik ishlatish jinoyatlari ma'naviy-axloqiy muhitdagi salbiy o'zgarishlar, qaramlik illatlari va ijtimoiy nazoratning sustligi bilan uzviy bog'liqdir. Ayniqsa, Farg'ona viloyati kesimidagi ma'lumotlar giyohvandlik jinoyatlarining ayrim hududlarda yuqori darajada to'planganini ko'rsatib, ushbu muammo hududiy xususiyatga ham ega ekanini tasdiqlaydi. Jinoyat sodir etgan ayollarni kriminologik va statistik jihatdan o'rganish ularning yashash muhiti, ijtimoiy ahvoli va jinoyatga olib keluvchi omillarini aniqlash imkonini beradi hamda profilaktika ishlarini aynan muammo ko'proq uchrayotgan hududlarda kuchaytirishga xizmat qiladi.

Olib borilgan o'rganishlar natijasiga ko'ra, 2021-2025-yillar davomida ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar umumiy tarkibida Farg'ona viloyatining respublika ko'rsatkichidagi o'rtacha ulushi 24,1 foizni tashkil etgan. Yillar kesimida ko'rsatkichlar tahlil qilinganda, 2021-yilda viloyat ulushi 25,4 foiz, 2022-yilda 20,4 foiz, 2023-yilda 14,8 foiz, 2024-yilda 13,3 foiz, 2025-yilda esa 15,2 foizni tashkil etgan. Mazkur o'zgarishlar shuni ko'rsatadiki, dastlab viloyatning respublika miqyosidagi salmog'i yuqori bo'lgan bo'lsa, keyingi yillarda nisbiy pasayish kuzatilgan, so'nggi bosqichda esa ulush qayta tiklanib, ma'lum darajada barqarorlashgan. Bunday dinamik holat ayollar jinoyatchiligi hududiy kesimda o'zgaruvchan tusga ega bo'lsa-da, u respublika darajasidagi umumiy tendensiyalar bilan uzviy bog'liq ravishda shakllanayotganini ko'rsatadi; ya'ni viloyat ko'rsatkichlarida ayrim davrlarda o'sish, keyin nisbiy

kamayish va undan so'ng ma'lum darajada barqarorlashuv jarayonlari kuzatiladi.

Jinoyat turlari jihatdan tahlil qilinganda, eng katta ulushni firibgarlik va o'g'irlik tashkil etgani aniqlanadi. Firibgarlik umumiy ko'rsatkichning 44,6 foizini, o'g'irlik esa 43,0 foizini tashkil etgan. Demak, ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning qariyb 87,6 foizi aynan ushbu ikki turga to'g'ri keladi. Qolgan jinoyatlar orasida bezorilik 6,3 foiz, tovlamachilik 2,6 foiz, og'ir tan jarohati yetkazish 2,3 foiz, qotillik esa 1,1 foiz ulushni tashkil etgan. Bu natijalar ayollar jinoyatchiligida asosan mulkiy va iqtisodiy yo'nalishdagi jinoyatlar ustuvor ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, zo'ravonlik jinoyatlarining ulushi past bo'lib turganiga qaramay, ularning ijtimoiy xavfliligi yuqori ekanini sababli profilaktika va manzilli ishlar ushbu yo'nalishlarda ham tizimli davom ettirilishi lozimligi anglashiladi.

Alohida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan yo'nalish – giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlardagi keskin o'sishdir. Respublika miqyosida 2021-yilda giyohvandlik jinoyatlarining jami jinoyatlar tarkibidagi ulushi atigi 1,3 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib bu ko'rsatkich 21,4 foizga yetgan. Bu besh yillik davr ichida 538,3 foizlik o'sish sur'atini anglatadi. Ya'ni, giyohvandlik yo'nalishi umumiy tarkibda ikkinchi darajali holatdan sezilarli ulushga ega yo'nalish darajasiga ko'tarilgan. Bu holat giyohvandlik jinoyatlari endilikda alohida segment sifatida nafaqat huquqiy, balki profilaktik yondashuvni ham kuchaytirishni talab etishini anglatadi.

Xususan, Farg'ona viloyati kesimida esa o'sish yanada keskin bo'lgan. 2021-yilda giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlarning ulushi 0,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib bu ko'rsatkich 32,9 foizga yetgan. Bu esa 1178,6 foizlik o'sish demakdir. Boshqacha aytganda, so'nggi bosqichda viloyatda ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning qariyb uchdan bir qismi giyohvandlik bilan bog'liq bo'lgan. Ayniqsa, yilma-yil o'sish sur'atlari mazkur yo'nalishda jarayon qanday tezlashganini yanada aniqroq ko'rsatadi. Jumladan, viloyatda 2022-yilda

2021-yilga nisbatan o'sish +250,0 foiz, 2023-yilda 2022-yilga nisbatan +20,4 foiz, 2024-yilda 2023-yilga nisbatan +23,7 foiz, 2025-yilda esa 2024-yilga nisbatan keskin o'sish qayd etilib, o'sish +145,2 foizni tashkil etgan. Bu ketma-ketlik shuni anglatadiki, dastlab keskin ko'tarilish kuza-tilgan, keyin ma'lum davr barqaror o'sish bosqi-chida davom etgan va oxirgi yilda yana kuchli sakrash yuz bergan. Aynan shu oxirgi keskin ko'tarilish giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar viloyatda ayollar jinoyatchiligi tarkibida juda salmoqli bo'lganligini ko'rsatadi.

Mazkur natijalar ayollar jinoyatchiligi tarkibida sezilarli tuzilmaviy o'zgarishlar yuz berayotganini ko'rsatadi. Bir tomondan, mulkiy jinoyatlar (firib-garlik va o'g'irlik) yuqori ulushni barqaror saqlab qolmoqda, bu esa ayollar jinoyatchiligida iqtisodiy-moliyaviy omillar yetakchi rol o'ynayotganini anglatadi. Ikkinchi tomondan, giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar ulushining jadal oshishi jinoyatchilik tarkibida yangi va tez sur'atlarda kengayib borayotgan yo'nalish shakllanayotganini bildiradi.

O'rganilgan ko'rsatkichlar ayollar jinoyatchiligi tarkibida sezilarli o'zgarishlar yuz berayotganini ko'rsatadi. Mulkiy yo'nalishdagi jinoyatlar hanuzgacha yuqori ulushni saqlab qolayotgan bo'lsa-da, giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar salmog'ining tez sur'atlarda ortishi mazkur muammoni alohida e'tibor talab qiladigan yo'nalishga aylantirmoqda. Ayniqsa, Farg'ona viloyatida giyohvandlik jinoyatlarining umumiy tarkibdagi ulushining keskin oshishi hududiy miqyosda bu omil ayollar jinoyatchiligi tuzilmasida yetakchi xavf omillaridan biriga aylanib borayotganini anglatadi. Bu jarayon ayollar jinoyatchiligida iqtisodiy qiyinchiliklar, ijtimoiy muhitdagi salbiy ta'sirlar va giyohvandlik muammosining o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi.

Mazkur holat ayollar orasida giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar masalasiga faqat jazolash chorasi orqali emas, balki, keng qamrovli ijtimoiy va profilaktik mexanizmlar asosida yondashish zarurligini anglatadi. Farg'ona viloyati misolida ko'rinib turibdiki, jinoyatchilikning ayrim hudud-

larda to'planishi manzilli va tizimli choralarni talab qiladi. Avvalo, ayollarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish, ularning bandligini ta'minlash, kasbiy tayyorgarligini oshirish hamda iqtisodiy mustaqilligini mustahkamlash zarur. Chunki mulkiy jinoyatlarning yuqori ulushi ayollar jinoyatchiligida moddiy omillar muhim rol o'ynayotganini ko'rsatadi.

Xususan, giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar o'sib borayotgan hududlarda erta ogohlantirish mexanizmlarini joriy etish, xavf guruhiga kiruvchi ayollar bilan individual ishlash tizimini yo'lga qo'yish muhimdir. Mahalla fuqarolar yig'inlari, ijtimoiy xizmatlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali giyohvandlikka moyillik mavjud shaxslarni aniqlash va ularga o'z vaqtida ijtimoiy yordam ko'rsatish mumkin. Reabilitatsiya dasturlarini kengaytirish, psixologik maslahat va sog'lomlashtirish xizmatlarini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ayollar jinoyatchiligini hududiy kesimda muntazam monitoring qilish, statistik ma'lumotlar asosida vaziyatni baholab borish va o'zgarishlarga mos ravishda chora-tadbirlarni takomillashtirish lozim. Profilaktika siyosati bir martalik aksiyalar bilan emas, balki uzluksiz va tizimli faoliyat asosida olib borilishi kerak. Ayniqsa, Farg'ona viloyatida giyohvandlik jinoyatlarining yuqori ulushi hududiy dasturlarni qayta ko'rib chiqish va ularni amaliy natijadorlik mezonlari asosida takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Fikrimizcha, ayollar tomonidan sodir etilayotgan giyohvandlik jinoyatlarini kamaytirish uchun huquqiy nazorat, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ma'naviy-ma'rifiy ishlar va reabilitatsiya mexanizmlarini o'z ichiga olgan kompleks yondashuv zarur. Farg'ona viloyati tajribasi shuni ko'rsatadiki, manzilli va tizimli profilaktika, hududiy hamkorlikni mustahkamlash hamda ayollarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo'llab-quvvatlash orqali mazkur yo'nalishdagi jinoyatlar salmog'ini kamaytirish mumkin.

Foydalanilgan manbalar / References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 6-maydagi "O'zbekiston Respublikasida giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanmasiga chek qo'yish orqali ularning aholi salomatligi va mamlakatimiz genofondiga salbiy ta'sirini bartaraf etish strategik chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-73-son farmoni. <https://lex.uz/docs/6912475>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 3-noyabrdagi "Aholi salomatligi va millat genofondini giyohvandlik va narkojinoyatlardan samarali himoya qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-207-son farmoni. <https://lex.uz/docs/7818774>
3. Казаринов Ю. Л. Криминологическая характеристика и профилактика женской преступности в сфере незаконного оборота наркотиков: Дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2000. – 186 с.
4. Газазян С. В. Женская преступность в сфере незаконного оборота наркотических средств: Дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2010. – 172 с.
5. Смолина Т. А. Женская преступность, связанная с незаконным оборотом наркотических средств (по материалам Тюменской области): Дис. ... канд. юрид. наук. – Тюмень, 2005. – 198 с.
6. Mirshayeva K. O. Ayollar tomonidan g'araz maqsadlarda zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olish masalalari. – Toshkent: TDYU, 2024. – 156 b.
7. G'ozibekov T. X. Huquqbuzarliklarning oldini olishda shaxsni statistik va kriminologik o'rganishning nazariy asoslari. – Toshkent: Akademiya, 2023. – 142 b.
8. Niyozova S.S., Salayev N.S. Kriminologiya: Darslik- Toshkent: Akademiya, 2024. – 157-6.
9. Франк Л.В. Виктимология и виктимность. – Душанбе, 1972. – С. 8-12.
10. Abdurasulova M. Kriminologiya. – Toshkent.: Adolat, 2007-yil. – 26-6.
11. Abdurasulova Q.R. Ayollar jinoyatchiligining jinoyat-huquqiy va kriminologik muammolari: Yurid. fan. nomz. ... dis. – Toshkent, 2006.
12. Leonard, E. A Critique of Criminology Theory: Women, Crime and Society. New York/London: Longman.1982.